

Terminas prie termino. III

JONAS KLIMAVIČIUS

Lietuvių kalbos institutas

KAPOTAS

Aktualioji termino *kapotas* istorija lietuvių kalboje oficialiai baigiasi jo išgyvendinimu. Kiek kitaip yra periodikos vartosenoje – čia dar ir šiandien galima paskaityti: *įlipa į automobilį, užveda variklį, atidaro kapotą* Sav su TV 2005 48 70. Apskritai galėjo baigtis gerokai anksčiau. O ir prasidėjo daug anksčiau ir ne nuo termino. Kaip ir dažnas skolinys, lietuvių kalbą kliudė pakraščiu, fragmentiškai.

Prasidėjo ne nuo automobilio ar orlaivio. LKŽ V 1959 *kapotà* (iš lenk. *kapota*) – „trumpas, be rankovių viršutinis drabužis (dažniausiai šiltas, kailinis), liemenė; švarkas, palaidinis“ nurodomas iš Mūsų rinkų, Debeikių, Sălako (fiksuoja leksikografijoje: *kapota, ėlė (sermėga) – svárki. węgierka, kapota. каномъ* M 1894), o variantas *kapòtas* (iš rus. *каном*) – iš Rôkiškio, Giedraičių (ryt. aukšt. *kapotkinas*, nors girdėtas, likęs nefiksuotas); dar vienas variantas ²*kapòtė* (plg. *kapka* 2) gerokai skiriasi reikšme – „tamsios medžiagos senovinė išeiginė moteriška kepurėlė, kurią nešiodavo be skarytės“ Kùpiškis.

Yra ir tarptautinių žodžių žodynuose: *kapotas* (pr.) – „moterų naminis rytinis apsiaustas, chalatas“ TŽŽ 1936; 4) „moterų naminis apdaras, palaidinis, chalatas“ TŽŽ 1951.

Bendrinės kalbos vartosenoje šis *kapotas* daugiausia egzistavo egzotizmo (nors nelabai tolimo) statusu – paprastai vertimuose, pvz.: *Reikia žinoti, kad Akakijaus Akakijevičiaus apsiaustas irgi buvo valdininkams pajuokos objektas; jam netgi tauraus apsiausto vardas buvo atimtas, ir vadino jį kapotu* N.GogR III 1954 148. *Ilgai negalėjo jis [Čičikovas] atskirti, katros lyties ta žmogysta [Pliuškinas] – vyriškos ar moteriškos. Jos drabužiai buvo labai neaiškūs, panašūs į moterišką kapotą; ant galvos buvo gobtuvas* N. GogR V 1954 131. Reikšmės nėra visai tiksliai suprantamos – plg. rus. *каном* 1. „домашнее женское платье свободного покроя“ // устар. „женская или мужская

верхняя одежда без перехвата талии“ // „шинель французских солдат“ (< pranc. *capote*; pirmą kartą fiksuotas 1847 m. rusų kalbos akademiniame žodyne) ССРЛЯ V 1956, 1. psn. *palaidinis* (moteriškas chalatas) RLKŽ I 1967, 1. psn. *palaidinis, laisva [laisvo kirpimo] suknelė* RLKŽ II 1983; o lenk. *kapota* – *kapotas*; *palaidinis*; *chalatas* LeLieŽ 1979, lenk. *kapotka* psn. – *skrybėlaitė su raiščiais* LeLieŽ 1979, pranc. *capote* – 1) *apsiaustas su gobtuvu*, 2) *kareiviška milinė*, 3) moteriška skrybėlaitė PLKŽ 1976 ir, deja, 2) *kapotas, atvožiamas, metalinis dangtis* [3) šnek. *capote anglaise* – *prezervatyvas*] PLKŽ 2004¹.

Pranc. *capot*, drabužio reikšmė žinomas nuo 1576 m., 1688 m. įgijo variantą *capote* (tos pačios kilmės dar ir *cape*, *capeline*, *capuchon*, taip pat *cappa*) – pirmiausia įvairių drabužių (ir jūr. „apsiausto su gobtuvu“), o nuo 1839 m. – ir „vežimo su nuimamu arba atlošiamu viršumi“ reikšmė, nors panašiomis į pastarąją jau nuo 1819 m. (jūr. „brezentinis apdangalas nuo lietaus“) vartojamas ir *capot* (Robert 1993).

Tik TŽŽ 1951 fiksuotas *kapotas* 1) „atlošiamas metalinis dangtis, užden-gias viršutinę variklio dalį nuo dulkių ir atmosferos kritulių“ ir 3) „antval-kalas, suteikias lėktuvo motorui aptakią (aerodinaminę) formą“, čia matyti, ir kaip šios reikšmės išriedėjusios – 2) „šiltas gelumbės arba dygsniuotas (vatinis) antvalkalas, apsaugas variklį nuo per didelio atvėsimo“, ir šios reikšmės artima sąsaja su *kapotas* 4) „moterų naminis apdaras, <...>“.

Reikšmė „sunkvežimio motoro apdanga“ šis skolinys neteikiamas jau LKŽ V 1959 – x *kapotas* 2. *Kapoto* net nėra DŽ 1954, 1972, 1993. TechnŽ 1949 *kanom* – (variklio) *gaubšlė* [о кожух – *apvalkalas, apdanga* (maš.)], PolŽ 1959 – (variklio) *gaubtas*. Tačiau PolŽ 1984 *kanom* aut. – *gaubtas, kapotas*. Rus. *kanom* – tech. *kapotas, gaubtas, gaubšlė* RLKŽ I 1967, bet 2. tech. *gaubtuvas, apdanga* RLKŽ II 1983. *Kapoto* neatmeta ir TŽŽ 1969, tik keičia atitikmenį – 1) „*gaubtuvas, <...>*“ (taip ir TŽŽ 1985), tik TŽŽ 2001 – *antvožas* – „atvožiamas metalinis dangtis, <...>“. PATŽ 1995 irgi

¹ Artimos reikšmės (gal ne be sąveikos) yra žodžiai *kabōtas* [iš lenk. *kabat* – dabar psn. 1) „durtinys (vyriškas drabužis)“, 3) *sen. „marškiniai nuteistiesiems mirties bausmė“ LeLieŽ 1979] „toks drabužis“: Ant bėro žirgo, su meškos kabotū* Pakruojis (LKŽ V 1959), *kōbotas* (l. *kabat* < lot. *capatus*) – „berankovis, šiltas mo-teriškas drabužis; liemenė“ (taip pat Kabelka 1964); plg. *kapotas* – LKŽ VI 1962 nurodomas iš P. Ruigio, K. Milkaus, F. Nesselmanno ir A. Juškos žodynų, gyvai žinomas iš K. Donelaičio *Metų: O kad kartais kōbotų mes tavo pamatom, / Tai tu mums nei žvirblis būriškas pasirodai* Pl 113–114. *Mes, kad saulė mums per daugel nugarą kaitin, / Tuo trinyčius ar kōbotus vėsius užsimaujam* Žr 67–68 (Donelaitis 1977), taip pat – iš S. Daukanto rinkinio *Dainės Žemaitių: Ant bėru žirgu po meškos kōbotu* (Nr. 101). Iš tikrųjų tai yra kitos kilmės skoliniai – iš prakritų per arabus, persus, Europą – vid. graikų, bulgarų, serbų, čekų, lenkų, rusų kalbas – pasiekę orientalizmai (Фасмер II 1986).

jau teikia *variklio dangtis* – *каном двигателя* – *bonnet* (GB); *hood* (US) – *Motorhaube* – *capot*. Antikodifikaciškai padaryta VL, LVKATŽ 1996: *kapotas* – *Haube, Verkleidung, variklio kapotas* – *Motorschutzhaube, Motorverkleidung* ir *variklio gaubtas* – *Motorhaube, Motorschutzhaube, Motorverkleidung*. CivilAvŽ 1996 yra *dangtis, gaubtas* – *cowling; cowl* – *kanom*. Kapoto nėra TechEnc II 2003, tik *gaubtas* – „išorinis mašinos, prietaiso, mechanizmo, aparato apvalkalas – dėklas, antvožas, dangtis“. Beje, čia padaryta kaip rus. *кожух* – „наружная оболочка (футляр, капот, крышка) машины, прибора, механизма, аппарата, <...>“ ПС 1976, 1989.

Kapoto nėra nei KPP₁ 1976, nei KPP₂ 1985, o TT 1992 *kapotas* svet.: *variklio kapotas* (= *variklio antvožas*) tech., o KP 4 L1 2005 *kapotas* svet. ntk.= tech. *antvožas, dangtis; gaubtas*.

Taigi *kapotas* technikos terminijoje po netrumpų svyravimų jau išgyvendintas. Tačiau jo pakaitų tikslinimas gal dar nėra pasibaigęs.

STRESAS, EUSTRESAS, DISTRESAS

Hansas Selye *streso* teoriją sukūrė 1936 m. Į Lietuvą ji vėlavo. Terminas kėlė abejonių. A. Novodvorskis straipsnelyje *Žodžiai fetišai* cituoja: *stresas determinuoja urgentinę intervenciją*. Jis įsitikinęs (ir Redakcijos, matyt, tam pritarta), kad angl. *stress* „įtempimas, kirtis, įraža (= įrąža)“ jokios specifikos anglams neturi, taigi ir mums turį užtekti *įtempimo*, o specifiką „sukūrėme patys, paversdami tam tikrus užsienio kalbos žodžius kažkokiais fetišais, suteikdami jiems nuostabių ypatybių, kurių jie ir neturi“ (Novodvorskis 1973: 13). Taip atrodė, yra atvejų, kad taip tikrai ir yra. Ne iš karto įsisąmoninta, kad H. Selye vis dėlto sukūrė iš esmės naują sąvoką, o ne tik kiek terminizavo esamą žodį *stress*. Kad kitos kalbos jį skolinosi, žinoma, yra didelis skirtumas. Tačiau užuot mechaniškai darius išvadą, kad ir jos turėjo imti savą žodį – angl. *stress* atitikmenį, vertėjo rimtai pasvarstyti, ar apskritai čia yra tokia bendra taisyklė ir ar konkrečiai taip galima – be semantinių nuostolių, be dviprasmiškumo pavojų ir pan.

Šiuo atveju pirmiausia reikia turėti omenyje didelį – palyginti su liet. *įtampa* angl. *stress* daugiareikšmiškumą, beveik artimą homonimijai – 1) *spaudimas, slėgimas*, 2) *įtempimas; sunkumai*, 3) *svarba, reikšmingumas, reikšmė*, 4) *kirtis*, 5) muz. *akcentas, ritminis kirtis* ALKŽ 1975. Reikšmių apibrėžtos labai aiškios, atstumai tarp reikšmių dideli. Teigti, kad *stress* – „organizmo kovos su kenksmingais veiksniais būklė“ tiksliai būtų *įtampa* 2, kai *įtampa* 1 yra „įtempimas, jėgų ir dėmesio sutelkimas dirbant“ DŽ

1993, yra gana neatsargu. Logiškiau būtų – *stresas* nuo *įtampos* (nors ne tik nuo jos vienos) skiriasi.

Sąvokos įvardijimo istorija klostėsi kiek prieštaringai. Beje, ALKŽ 1975 *stress* medicininės reikšmės nepateikia. MedŽ 1980 *stress* – *stresas* – *įtampa* – *cmpecc*. Būtina neišleisti iš akių, kad medicinoje tempimo sąvokų jau būta (ir esama): *tensio* – *tenzija*: 1. *slėgimas, spaudimas*, 2. *įtempimas; tamprumas, tensio muscularis* – *raumens įtempimas (susitraukiant)*, *tensor* – *tempiamasis raumuo; intensivitas* – *intensyvumas* – *įtempimas, intensivus* – *intensyvus* – *įtemptas*; *molimen* – 1. *įtempimas*, 2. *įtempta veikla*, 3. *negalavimas* MedŽ 1980. Pvz.: *kraujagyslių įtampa atsileis* GV 1981 102. Tačiau sąvokos ir termino *įtampa* niekada nebuvo ir nėra skirtingo nuo *streso*. LTE X 1983 jau be lietuviško atitikmens yra tik *stresas* – „žmogaus ir gyvūnų psichinės ir fiziologinės įtampos būseną, kylanti dėl išorinių sąlygų kitimo ar vidinių sutrikimų (stresorių). <...> Stresas reiškiasi fiziol. pakitimais (širdies ritmo, kraujospūdžio, kvėpavimo, raumenų, tonuso, smegenų, elektrinio aktyvumo), judesių ir veiksmų koordinacijos sutrikimu, emocinė įtampa, baime, frustracija, kartais ir visiška veiklos dezorganizacija <...>“. Nors apskritai H. Selye „stresą aiškino kaip adaptacinį sindromą – organizmo mobilizacinės reakcijos į ligą“ LTE X 1983, turintį „3 stadijas: aliarmo, rezistentiškumo (atsparumo) ir išsekimo“ M ir G 1978 12 38, nors „nedideli stresai skatina organizme gyvybines funkcijas“ ir „stresas gali būti naudingas arba žalingas“ MedEnc II 1993, tačiau pateikiant tik tarptautinį *stresą*, aiškinimas dar labiau tolsta nuo „įtampos“ sąvokos: „Stresą gali sukelti fiz. ar psichinė trauma, liga“, „elgesio stresas gali reikštis nesivaldymu, neveiklumu ir pan.“ MedEnc II 1993. *Stresas* turi ir savo fiziologiją: *Stresas – bjauri emocinė būseną, kurios metu psichologiniai faktoriai nulemia biocheminius organizmo pasikeitimus* LA 1998 77 11. Populiarizacijoje galima rasti teiginių, kad stresą gali sukelti melavimas, o nuo streso gali atsirasti pleiskanų... PsichŽ 1993 mini *informacinį stresą* – „kai dėl pernelyg gausios informacijos žmogus nepajėgia atlikti užduočių, nespėja reikiamu spartumu priimti teisingų sprendimų, ypač kai už tų sprendimų padarinius jam tenka didžiausia atsakomybė“. Tikrai galima daryti išvadą, kad *stresas* ir kiekybiškai, ir kokybiškai skiriasi nuo *įtampos* – tai yra jau ir įtampos neatlaikymas. Vartojant *stresą*, netinka jį net aiškinti *įtampa*, pvz.: *Žmogų nuolatos veikia įtampa, vadinama stresu* M ir G 1978 12 38.

Nors jau LKŽ XIII 1984 pripažintas *stresas* – „organizmo reakcija, veikiant nepalankiems faktoriams, įtampa“, bet DŽ 1993 *stresas* – žr. *įtam-*

pa 2. Bent kiek arčiau tiesos būtų *stresas*, *persitempimas* Dnvd 1991 36 5. Bet *pertampa* būtų tik dalinis *streso* atvejis. Įžymioji vaistažolininkystės populiarintoja E. Šimkūnaitė *stresą* bando vadinti visai tarmišku žodžiu *užsitrenkimas*: *Antroji žiedų galybė – jų kvapas: nuo rūpesčių, nuo sunkumų, nuo užsitrenkimų (stresų), nuo susigrauzimų* M ir G 1990 7 38, plg. *užtrenkti* 5. // prk. „sukrėsti, prislėgti“: *Tei[p] užtrenkia žmogų, ne verkia, ne nieko* (kai didelė nelaimė) Radviliškis (LKŽ XVI 1995). Tai veikiau „frustracija“...

Eikime prie vidinių kalbos dalykų. *Stresas* turi savo mikrosistemą: *Hansas Seljė (1907–1982) – Kanados patologas fiziologas, klasikinės streso teorijos kūrėjas (1936), „Stresas be distreso“ ir kitų knygų autorius* M ir G 1990 1 34. *Tam tikrų rūšių stresas, autoriaus vadinamas „eustresu“; mums naudingas* M ir G 1990 1 34. *Distresas – „nemalonus, kenksmingas, trikdantis veiklą stresas“* PsichŽ 1993. *Stresorius – „streso būseną sukeliantis veiksnys“: fiziologiniai stresoriai – „(pvz., labai didelis fizinis krūvis, aukšta ar žema temperatūra, skausmas, pasunkėjęs kvėpavimas)“ ir psichiniai stresoriai, „t. y. veiksniai, turintys individui signalinę reikšmę (pvz., grėsmė, pavojus, įžeidimas, informacijos perteklius)“* PsichŽ 1993. Skiriama keletas *streso rūšių* ir *porūšių*: *fiziologinis ir psichologinis (informacinis ir emocinis)* PsichŽ 1993, taip pat *streso formos*: *impulsyvus, slopinamas, generalizuotas*. Periodikos vartosenoje pasitaiko ir daugiau junginių: *nervinis stresas* LA 1998 190 13, Sav su TV 2006 48 26, *psichomotorinis stresas* Bion 2006 2 20, *psichosocialinis stresas* Vd 2006 48 21, *socialinis stresas* Vd 2006 48 22, *oksidacinis stresas* MkslL 2002 10 14, *lėtinis stresas* M ir G 1991 8 36, *nuolatinis stresas* LA 1998 212 24, *tarnybiniai ir buitiniai stresai* L ir M 1987 28 3, *streso situacija* M ir G 1987 1 23, *streso būseną* VL 1998 37 6, *stresinė situacija* VL 1998 37 6, MkslL 2000 15 10, Vd 2003 41 43, *stresinė būseną* LA 1995 58 17, MkslL 2000 15 10, *stresinė reakcija* NŽA 2003 11–12 633, *streso hormonai* Vd 2003 41 43, 2006 9 53, „*streso hormonai*“ – *adrenalinas, noradrenalinas, kortizolis* Sav su TV 2006 49 24, *streso faktorius* Sav su TV 2001 19 4, *antistresinis mineralas* Vd 2006 16 41. Pasitaiko, bet dar, išskyrus šnekamąją kalbą, nepaplitęs *stresuoti*: *netvirtu žingsneliu amžinai stresuojantieji pasuka „pas bobutę“* KV 1998 19 21. Taigi *stresas* jau įsitvirtinęs.

Jei *stresas* sukelia organizmo ar net ląstelės *elektrinės įtampos* labai žymius pokyčius, tai ar jis pats gali būti vadinamas *įtampa*?

Stresas gali *ištikti* M ir T 1974 10 20, *atsirasti* M ir G 1987 1 23, *stresą* galima *įvaryti* LR 1996 218 3, *sukelti* TMtr 1987 1 P6, LA 1996 167 24, *patirti* LA 1998 232 7, *išgyventi* LA 1998 190 13, galima *pašalinti stresinę*

būseną LA 1995 58 17, *streso* galima *atsikratyti* LA 1996 217 11. *Įtampos* įvairyti, *įtampą* patirti, *įtampai* ištikti – negirdėta. Šis skirtumas irgi byloja *įtampos* ir *streso* skyrimo naudai.

Galima konstatuoti transterminizaciją, žinoma, įvykusią už lietuvių kalbos ribų: *stress* – poveikis, *stresas*: *sausros stresas*, *šilumos stresas*, *druskingumo stresas*, *osmosinis stresas* AugBiolŽ 1998, *augalų stresas* LA 1998 222 19, *augalų stresinė būseną* LA 1995 58 17; *antropogeninis stresas*: Į socialinius-ekonominius elementus kraštovaizdyje nekreipiamą dėmesio, tiriami tik žmonių intervencijos padariniai gamtiniais kraštovaizdžio komponentams, prognozuojama, kaip jie keisis ateityje nuo antropogeninio streso, <...> M ir G 1984 3 8. Tai vėlgi byloja *streso* naudai.

Determinizacija neryški, nedažna, pvz.: *dvasios stresas* L ir M 1984 44 7, *dvasiniai stresai* KB 1984 7 62; *Lietuvos paukštininkystė patyrė tikrą stresą*. Teko skubiai vyti <...> Vd 2000 41 18.

Yra neaiškių – gal net patiems vartotojams – atvejų (nors veikiau tai transterminizacija), pvz.: *kadangi lietūs buvo nedideli, vynuogės išvengė „vandens streso“* LA 1994 179 8; *mūsų laikais sustiprėjo tik tam tikras socialinis stresas – motyvacijos praradimas* M ir G 1990 1 34. *Pasaulio ekonomika žada daug, tačiau kartu didelę įtampą ir stresą* LA 1998 199 6.

Konstatavus *streso* įsigalėjimą, jo tikslumą, taigi ir reikalingumą, vis dėlto reikia pažymėti, kad pradžioje buvo daugiau, bet ir vėliau pasitaikė įvairių *streso* sąsajų su *įtampa*.

Pradžioje gana dažnai, nors vartojamas *stresas*, jis tiesiog vedamas iš *įtampos*: *Kita nervų sistemos savybė – pusiausvyra – padeda išverti didelę staigią įtampą.* – – – *Žmogus, gresiant pavojui, turi labai įtempti savo psichines, o neretai ir fizines jėgas. Jį ištinka vadinamasis stresas* M ir T 1974 10 20. *Bet koks stresas provokuoja ligą <...>. Tad neišmokę panaudoti savo vidinių rezervų, kasmet jausimės vis prasčiau, mūsų psichoemotionalinė įtampa didės. Mes gyvename nuolatinėje baimėje dėl darbo, šeimyninių santykių ir pan. Baimė įtempia mūsų raumenis, sukausto judesius. Raumenų įtampa persiduoda psichikai, o atsipalaiduoti daugelis nemokame. Todėl šiandien psichologinės išskrovos kabinetai yra gyvybiškai svarbūs* KmT 1989 164 3. <...> *nusižudę nepakėlę nuolatinio streso, atsiradusio dėl įtempto darbo* LA 1998 212 24. *Nuolatinis stresas laiko mūsų organizmą įsitempusį; šią būseną fiksuoja smegenys ir informuoja imuninę sistemą* Vd 2006 9 53. Nei šios citatos, nei kiti skaityti šios temos tekstai nerodo, kad kur nors bent kiek nors *įtampa*, beje, terminškai neapibrėžta, būtų laikoma ar vienintele, ar viena iš kelių

streso priežasčių, ar streso koku padariniu, jo sudedamąja dalimi. Tai vėlgi argumentas streso naudai.

Nors gydytojo, bet labai nebūdingas šitoks junginys: *Šiuolaikiniam gyvenimui būdinga dažnos stresinės įtampos, informacijos gausumas* TMkt 1980 26 3, Č. Grizickas.

Užtai nuo pat pradžios iki dabar neretas įtampos ir streso gretinimas: *Nuo įtampų, stresų senka nervų sistema, silpsta širdis* Šm 1977 11 45. Dažniausiai jungiama jungtuku ir: *tokios įtampos ir stresų mano jau pašlijusi sveikata neatlaikė* Šv 1990 7 18. *Šiais įtampos ir stresų laikais* LA 1993 31 10. <...> *daugiau uždirbantys žmonės daugiau laiko praleisdavo užsiimdami tuo, kas asocijavosi su neigiamomis emocijomis, tokiomis kaip įtampa ir stresas* Vd 2006 29 31 (vert. iš angl. k.). Tačiau nėra tikra, kad tai būtų dvi sąvokos, plg.: <...> *mirė nuo infarkto, kurio priežastis (ne priežastys – J. K.) – stresas ir įtampa* LA 1994 143 6. Jungiama ir jungtuku ar, o tai jau rodo sąvokų skirtybę: *Tačiau gyvenimo kasdienybė, psichologiniai konfliktai neretai sukelia emocinį stresą ar chronišką emocinę įtampą. Visa tai savo ruožtu sudaro labai palankią dirvą psichosomatinei patologijai, t. y. neurogeninėms ligoms atsirasti* TMtr 1987 1 P6. <...> *įtakos vaikų atsparumui gali turėti ir stresai ar įtampa šeimos tarpusavio santykiuose* LA 1996 213 3. Čia atkreiptinas dėmesys ir į daugiskaitą – stresai (įtampa – tik vienskaita). Išvada greičiausiai būtų tokia, kad streso atsiskyrimas nuo įtampos įvykęs, bet ir tam tikras ryšys likęs. Nors reikėtų aiškesnio skirtumo.

Vartosenoje stresas turi ir kitokių nelabai aiškių ryšių, pvz.: *Reikėtų vengti neigiamų emocijų, stresų, <...>* Šm 1984 7 34; *emocinė-stresinė psichoterapija* VN 1988 26 2. *Streso ir depresijos būseną – tai tikrai nepageidautinas svečias* VL 1998 37 6. <...> *skaudu, kai reikia atleisti jaunos žmones, <...>. Jiems toks mano priverstinis žingsnis – tikras šokas. Man gal būtų lengviau – aš jau patyriau panašių stresų* Sav 1994 11 7. *Patekęs į atvirą erdvę, naujagimis taip pat patiria šoką. – – – Gimimo metu patirtas stresas atsilieps visą laiką. Manoma, kad tokie žmonės bus agresyvesni* LA 1998 85 21. <...> *praėjo 3 mėnesiai po labai skausmingos, ypač senyvo amžiaus žmogui traumos – sutuoktinio mirties. Streso skalėje tokia trauma žymima vienu didžiausių balų. <...>. <...>. <...> pasiruošti mirčiai neįmanoma. Ji visada nelaukta, netikėta. Gyvyjų reakcija į ją – tai ašaros, didelis liūdesys, gedėjimas. Dažnai iki galo neišreikštas liūdesys, neišverktos ašaros perauga į depresiją, įvairiausias kūno ligas* LA 1993 97 14. Čia išvada būtų, kad, nors stresas mediciniškai yra tikrai aiškiai apibrėžta sąvoka, populiariojoje vartosenoje ir

pats *stresas*, ir jo ryšiai su *įtampa* ir kitomis medicinos sąvokomis – *depresija*, *euforija*, *apatija*, *frustracija*, *trauma*, *šokas* nėra tokie aiškūs, kaip reikėtų. Bet apskritai *stresas* neišsitenka medicinoje, o gyvenime yra beveik kultūros reiškinys: „Specialiojoje, taip pat ir grožinėje literatūroje dabar sunku rasti kitą, taip dažnai vartojamą žodį patiems įvairiausiems stipriems išgyvenimams ir psichiniam bei fiziniam diskomfortui reikšti, kaip *stresas*. *Stresas* tapo kone dabarties gyvenimo simboliu. Nors streso problemą ir mūsų šalyje, ir užsienyje išsamiai tyrinėja gydytojai, biologai, fiziologai, biochemikai, biofizikai, psichologai, sociologai ir net filosofai, ji toli gražu dar nėra išspręsta“, – teigia gydytojas Vytautas Meška (M ir G 1986 8 26). H. Selye veikalo rusiškojo vertimo (Селье Г. Стресс без дистресса. – М.: Прогресс, 1982. – 126 c.) recenzijoje Laima Gudaitytė, beje, iškėlusi ir mano cituotoje medicininėje literatūroje nemintą, bet svarbių dalykų [„H. Seljė išskiria dvi pagrindines organizmo vidinės būklės pastovumo palaikymo reakcijas: sintoksines (kai neigiamas poveikis ignoruojamas, stengiamasi su juo susitaikyti) bei katatoksines (kai kovoja su juo)“ DorVert 1982: 311], teigia, kad knygos „antrojoje, etinėje filosofinėje [dalyje], išdėstomi neišvengiamai iš to kylantys, autoriaus nuomone, bendrieji dorovės principai“ (DorVert 1982: 310), ir daro labai plačią išvadą: „Jos tikslas – suformuluoti moralinį kodeksą, atskleidžiantį gyvenimo prasmę ir nurodantį elgesio principus, leidžiančius geriausiai išreikšti savąjį „Aš“ bei pasiekti optimaliausią (= optimalų) bendravimo sąskambį“ (DorVert 1982: 310).

GRIAUČIAI IR SKELETAS

Mokykla jau keli dešimtmečiai moko: *griaučiai*. Vos ją baigusį (ir dar ne) per laikraščius, vertimus, apskritai verstinę kalbą užgriūva *skelėtas* ir *griaučių* beveik nelieta. Sovietmečiu lietuvišką tarptautinių žodžių vartoseną labai veikė rusiška. Rusai irgi turi savų žodžių – *остов* (: sen. rus. *остату*) – „то, что остается“ (plg. *останки* – „palaikai“, psn. „liekanos“), taip pat *костяк* (: *кость* „kaulas“), bet jau labai vartoja *скелет*. Pasitaiko nepaprastų dalykų: *остов* – 2. *griaučiai* (животного – gyvulio), *skelėtas* RLKŽ II 1983 [RLKŽ IV 1985 „pasitaiso“: *скелет* – 1. *skelėtas*, *griaučiai* (человека – žmogaus), <...>, *скелетный* – 1. *skeleto*, *skeletinis*, bet *скелетные мышцы* – *griaučių raumenys* RLKŽ IV 1985]. Neretai net kalbininko ranka parašo: *skelėtas*, *griaučiai* – lyg aiškiau būtų. Labai gerai *griaučiai* (J. Basanavičiaus vartota *lavonkauliai*) laikosi archeologijoje – remiami *griautinių kapų* LEnc IX 1940 553, DŽ 1993 (pršng. *degintiniai kapai*).

Raštuose *griaučiai* žinomi bent šimtas metų (Vrp 1898 13). SNŽŽ 1907 – *griaučiai* – *kaulai, skeletas, giltinė* ir *skeletas* (gr.) – „taip sustatyti kaulai, kaip jie yra stovėję gyvame kūne“; *griaučiai, giltinė. Griaučiai* dar įvardijami tiesiog *kaulai*, Jono Balvočiaus-Geručio (1842–1915) veikniausiai pagal lenk. *kościel*, rus. *кость* pasidarytas *kaulynas* 2 (LKŽ V 1959), A. Juškos žodyno ir Mósėdžio hibridas *kaulyčia* 2. [plg. dar *kaulinyčia* 3. „giltinė(?)“: *Kaulinyčia sėd po tiltu, neik, pagaus! Vañniai* (LKŽ V 1959)]. Tarpukariu gamtininkas Jurgis Elisonas rašė: *Paramos organai, arba skeleto sistema* LKŽ XII 1981. LKŽ III 1956 *griaučiai* tarmių santrumpomis nepažymėti. Taigi tikrai mokykla išplatino ir išmokė: *griaučiai*.

Tai aiškiai lietuviškas žodis, tik jo motyvaciją kiek temdo darybos pamato mažytis neaiškumas – ar iš *griauti*, ar iš *griūti* su šaknies balsio kaita. Todėl pavaikščiokime giminiškų žodžių semantikos ir motyvacijos takais, kad *griaučiai* su visu būriu taptų savęs, gyvesni.

Pirmiausia tai – *griáumedis* (: *griauti* Urbutis 1978: 192) – 1. „išgriuvęs medis girioje“ A. Juškos žodynas (t. y. „griu(v)medis“?); *griáumenys* „medžių prigriuvęs tankus miškas“: *Vėtra jį nunešė toli toli, į girių griáumenis, į laužyną Tauragė. Išleidau dukrelę už griáumenų, už girių griáumenų* Skaudvilė; *griovà* 3. „išgriuvęs raiste medis; išvarta“ Nemunaitis, Merkėnė, Ródūnia [1. „dauba, lėnkė; tarpukalnė, griovys“, 2. „griūvantis upės krantas; skardis“]. Pagal formą ir reikšmę artimas taip pat retas *griáučias* (1) „drūtas, aukštas ažuolas (nukirstas)“ Panevėžys (be sakinio) (LKŽ III 1956).

Semantiškai artimų, bet kilme tolimesnių žodžių yra daug daugiau. To paties žodžio *griáumedis* reikšmė 2. „graudus, neskalus ir nelankstus medis“ (Veliuonà, Giřkalnis) net aiškinimo žodžiu *graudus*, šia reikšme bendrinėje kalboje nevartojamu, pasakoma sąsaja su žodžiu *grūsti* (F. Kuršaičio ¹*griūsti*), o ne *griūti* ar *griauti*. Žodžiui *grūsti* 1. „krušti, trinti, smulkinti, malti“, 2. „daužyti“: *Teip grūda duris vaikai*, 3. „mušti, kankinti, varginti“, 4. „kišti, dėti, kimšti, murdyti“. 5. „nešti, vežti, gabenti“, 6. „varyti, vyti“, 7. refl. „veržtis, vykti, lįsti, lipti“, 8. refl. „triukšmauti, belstis, šėlti, trankytis“ semantiškai artimesnis ne *griūti*, o ¹*griauti* 1. „versti, ardyti; gadinti“, 2. prk. „smarkiai ką daryti, ką veikti, skubant kur vykti, ką gabenti“, 3. refl. „brautis, veržtis, lįsti“ (LKŽ III 1956). *Graudus* tarm. 3. „kietas, nelankstus; trapus, gruzdus, traškus“: *Graudi eglė skaldoma trupa* Ūpninkai. *Graudus kirvis greitai išdūžta* Lioliai (taip pat vartoja Gaūrė, Rietāvas, Kvėdarna, Palangà; A. Juškos žodynas; V. Kalvaičio dainynas, p. 93). *Graudūs yr linai, tuo tik išminti* Trýškiai. *Tokis graudus kūnas!* Valkiniñkai (taip pat

vartoja Kabėliai). *Graudus ir silpnas yra žmogaus prigimimas* M. Daukšos Postilė (162). *Dar nebuvo matęs medžio, taip graudžiai lūžtančio* (Upýna) turi aiškiau motyvuotą variantą – beje, ir vienareikšmį – ³*graudus* „trapus“: *Ažuolai griaudūs medžiai* Seirijai. *Griaudus šienas* Mósėdis. *Rudmėsės tokios griaudžios valgyti* Vieksniai (taip pat vartoja Skuōdas, Šātės, Telšiai, Endriejāvas, Veivīrženai). Manytina, kad tos pačios kilmės yra, tik labai nutolęs antonimas ²*graudus* „žiaurus, šiurkštus“: *Griaudūs laikai* Ylakiai, *griaudi širdis* raštai, t. y. „kietas“, o „kietas“ ir „trapus“ – ir panašios, ir poliariškos ypatybės.

Dar reikėtų grįžti prie žodžio *griaumedis* 3. scom. reikšmės „didelis, dramblotas žmogus ar daiktas; griozdas, griova“ Geistarai, Alksnėnai, Barzdai, Sintautai, Šakiai, Lekėčiai, Skiřsnemunė, A. Juškos žodynas. Kuo jį motyvuoti – „griūti“, „griauti“ ar „grūsti, gr(i)audus“? Yra ir *griómedis* „pasenęs, sudžiūvęs žmogus, gyvulys“ Geistarai. Labai siaurai žinomas *griauma* scom. 1. „didelis, nedailus žmogus“ (Ūdrijà) gali būti semantinė raida iš *griaumà* 2. „kas griauvoja“ Nemunaitis (: *griaumoti* „mauroti; storai kalbėti“: *meška griauvoja* Ālovė, *jaučiai griauvoja* Miroslāvas // *žmogus griauvoja* Nemunaitis, Ālovė, Alksnėnai – gal iš *griausti* + *riaumoti*). Nežinia, kaip reikėtų aiškinti: *griauslīnis* „didelis, nedailus žmogus“ Kalnālis ir *griaušala* „netikša“: *Ką tu imsi tą griaušalą – tau mergų bus ne jos vertės!* Alksnėnai (plg. *áušena*, *áušelīs*, *aušiėjus* „užaušėlis, vėpla, žioplys“). Aiškesni, nors sunkiai susiejami su katruo vienu – *griūti* ar *griauti* – dar keli menkinamieji asmens pavadinimai: *grióva*, ret. *griová* 6. scom. „nevikrus žmogus ar gyvulys; kerėpla“: *E, su tokiu grióva dar kas eis šokti – kojas numindžiotų!* Žvirgždaičiai. *Kumelė didelė – baisi griová* Ālovė. *Kokia čia karvė – kaip grióva* Alytūs, taip pat ¹*grióvas* Gižai, *griōvelīs* Vidūklė, toliau *grióvainis* „žiopla“ Radvilīškis, *griovėklīs*, –ė „nedailaus elgesio, netašytas žmogus; griau medis“ A. Juškos žodynas, *griōveldis* Žemaičių Kalvarijà; ²*griūva* scom. „griova“ A. Juškos žodynas, *griūvėlīs*, –ė „kas nuolat griūva; sugriuvėlis, ištizėlis“ Gruzdziai, Salantai, *griūsna* scom. „kas greit griūva; griuvena, išsikėtėlis“ Baisógala, *griūnis*, –ė plg. *griūsna*: *Griūnis yra santiža, sutižęs žmogus* A. Juškos žodynas. Tos pačios kilmės, tik su didele šaknies balsio kaita (gal senesni?) yra: *grėva* scom. „dramblotas žmogus; kelmas, griozdas, griau medis“ Geistarai, Ketūrvalakiai, Alksnėnai, Vilkaviškis, Naūmiestis, *grėvaiša* Ūžventis, *grėvalas* „ištiža“ Rietāvas, *grėvalīs* Veivīrženai, *grėvelīs* A. Juškos žodynas, *grevėlda* 1. Stačiūnai, Klóvainiai, A. Juškos žodynas, *grevėda* A. Barono žodynas, *grevėza* Eřžvilkas, *grevėzdas* Grúžiai

žr. *gremėzdas* 2. (*gremėzdas* arba *gramōzdas* „senas, keblus koks daiktas, rakandas“: *gramėti* „su triukšmu kristi“ Skardžius 1941: 102 su nuoroda į K. Būgą), *grėvas* scm. „grėva, griozdas“ Salāmiestis, Subāčius, Smilgiai, Adolfas Sabaliauskas (LKŽ III 1956).

Dar minėtina nemažai žodžių, semantiškai susijusių su trapumu, lūžumu, nelankstumu ir kartu kietumu, taip pat nelygumu, briaunotumu: *grauzdus* (4) 1. „kietas (apie medį); sluoksniais kietas, sluoksniais minkštas“: *Grauzdus medžias sunku pjaut* Varėnà. *Grauzdus medžias trapus* Garliavà. *Kūnas labai grauzdus – kad kiek, tai ir suskeidėja* Valkiniūkai (2. „piktas, smarkus, baisus, žiaurus; grubus“); ²*griāudėti: pagriāudėti* „kiek griaudžiam, trapiam pasidaryti“: *Pagriāudėjusi duona senam neįkandama* Tvėrai, *sugriāudėti* „pasidaryti trapiam; sugruzdėti“: *Sugriaudės minklė po pečiu, ir bus keptas čiulkinys* Gegrėnai. Toliau eitų gruzdumo ir kriaukšlėtumo semantinė grupė: *griaudiniai* „duonos žiaunelės“ Vieکشniai; ³*griāūdinti: apgriāūdinti* „apgruzdinti, apkepinti“ Žemaičių Kalvarijà, *pagriāūdinti* „pagruzdinti, pakepinti“ Vieکشniai; *griāūsti, griāūsta, griāūdo* „gruzdėti“ Akmėnė, Tirkšliai, Vieکشniai; *griauzdas* „kriaukšlas“ (sušalusios žemės) Luōkė; *griaukšlinis* „gargažėtas, nelygus“: *griaukšlinis kelias* Gegrėnai; *graūkšlas* 1. „duonos pluta; kriaukšlys“ Šilalė (*graukšlys* Trakų r. Ūnuškis), 2. „kietas grumstas; kriaukšlas“ Žygaičiai; *griāunà* 2. „duonos žiaunė, žiauberė, pluta“ rytų aukštaičiai (1. „briauna, kraštas, pakraštys“ Dūsetos, 3. ppr. pl. „kriaunos“ Vėžuonos, Jūžintai, Dūsetos). Labai savitas yra retas *grautas* „rupus žvyras, paprastai imamas iš griūvančių upės krantų“ Vaška (LKŽ III 1956) – primena net žodį *griaučiai*.

Griaučiai nėra vienintelis (be jau minėto *kaulyno* ir pan.) šios reikšmės žodis – yra *griobai, grioblai, grobai, grėbčiai, grebėstai* ir kt. Plačiausiai vartojama *grėbčiai*, nors žodis *grobai* yra ir daugiareikšmiškiausias – aukšt. 1. „šonkaulis“ (taip pat *grobkaulis, groblas*; plg. ir *grobelis* „krūtinės mėsa su šonkauliais“), 2. ppr. pl. „žmogaus ar gyvulio kaulai, griaučiai, groblai“ [taip pat *groblai, grioblai*; ¹*grėblai* Rasėiniai (!); *griobai* Geistarai, Gižai], 3. pl. „kokio daikto griaučiai, kriaukliai, grėbčiai“ Seirijai, Pūnskas [taip pat *groblai, grioblai, grėblai* Rasėiniai (!)], 4. scm. „labai liesas žmogus ar gyvulys“ (taip pat *grėbanas*, plg. dar *griōba* „netikėlis, griova, griozdas“ Šiauliai), o žem. 5. „žarna; tiesioji žarna“; pl. „viduriai“ [ir M. Daukšos Postilė (163), F. Kuršaičio žodynas] – iš esmės tai jau homonimas. Visai aiškų darybos pamatą turi *grėbčiai* (: *grėbti, grėbti*) „groblai, griaučiai, karkasas“ Dysnà, Tverėčius; *grebėstai* „pliki kaulai, griaučiai“: *Vilkai karvę suėdė, tik grebėstus*

radau Marcinkónys, *grebėstas* 2. „stogo griaučiai“: *Grebėstai sudegę, liko tik sienos* Dūkštas (1. „kartis, kalama gulsčia ant gegnių“, taip pat ¹*grebėzdas*). 4. „atliekamas, apiręs daiktas; griozdas“ (taip pat ²*grebėzdas* 1), 5. *scom*. „nevikrus žmogus; grebėzdas“ (taip pat ²*grebėzdas* 2, *grebėzda* 2, *grebėzas*, *grebėža*). Sąsają su *grėbti* bene geriausiai rodo ²*grėblai* „šukos arkliams šukuoti“ Liudvināvas, Šveinėžeris, *grėblos* (2) Gegrėnai, Renāvas, Rasėiniai (LKŽ III 1956). [LKŽ III 1956 *grėblius* „supiltas kelias per raistą; pylimas“ (Nedžingė, Marijampolis, Daugėliškis) laiko lenk. *grebla* (lenk. – ir „griovys“!) skoliniu, bet *grōblius* „pylimas, kelio sankasa“ (Kūktiškės, Vidiškės, Tverėčius), *grōblis* (Serėdžius, Betýgala, Šėta) lenkiškais nelaikomi; gal visi lietuviški, o reikšmės – semantikos raidos rezultatai?]. Kontaminacinis (?) darinys yra *grėzdai* 2. „griaučiai“: *Kur tveri, visur vieni grėzdai* (kaulai) Kiduliai (1. „tvarto lubos iš karčių, klojime aukštai sudėtos kartys kam nors krauti“, plg. *grėdas* 2 Alksnėnai, Mirosłāvas).

SinŽ 1980 dar nurodo *griaučių* sinonimą *kriauklai*. LKŽ VI 1962 duomenimis, *kriauklai* 1. „kaulai, griaučiai“ ir ¹*krauklai* 1 yra žemaičių [taip pat *kriauklas* 1. „šonkaulis“, *kráuklas* 1. „šonkaulis“, dar *kriaukaulis* S. Daukantas, *kráukaulis* A. Barono žodynas, ¹*kriauklỹs* 3. „šonkaulis“ Jōniškis; *kriauklai* 2. „krūtinės ląsta“ (4. „arklio pasturgalio viršaus platuma; sturplis“), *kriauklinė* 1. „krūtinės kaulai, krūtinės ląsta“, 2. „mėsa su krūtinės kaulais, šonkauliais“, *krauklinė* „krūtinės ląsta, krūtinė“]. Toliau – daiktų griaučiai: *kriauklai* 3. „kokio daikto griaučiai“, ¹*kráuklai* 2. prk. „pagrindinės dalys“: *Be šiaudų stogs – vieni kráuklai* Šakýna; *kriauklas* 2. „gegnė, kreklas“. Dar yra *krėklai* 1. „griaučiai“ Rasėiniai, Žygaičiai, Gařdamas (2. „skerdienos šoninė, šonkauliai“ Valkiniňkai, ²*krėklas* „krūtis“ M. Mažvydas, J. Bretkūnas, M. Daukša), taip pat *krėkliai* 3. „pastato griaučiai, karkasas“ Gaūrė, ¹*krėklas* 1. „gegnė“ ryt. aukšt. (2. ppr. pl. dem. „pintinės griaučių vytis“), *kreklinis* „viršutinis sienos rąstas, į kurį remiasi kreklai; gegninis“, *kreklà* „gegnė“, *krėklė* „gegnė“; *krekvà* ir *krėkvas* „gegnė“ dzūkai.

Kaip ir gr. *skeleton* [*skeleton* (*sōma*) – „išdžiūvęs (kūnas)“] čia ir gausybė sudžiūvimo ir pan. semantikos – „plutos, žiauberės“ reikšmė: *kr(i)augžlys*, *kriauglė*, *kr(i)aukšlė*, *kriaukalas* 2, *kraukslys*, ¹*kriauklys* 6, ²*krėklius*; ¹*kriauklys* 4. „sudžiūvęs, sušalęs, sukrešėjęs koks daiktas“, *kriauklas* 7. „sudžiūvęs, sušalęs purvo luitas“, ¹*kráuklai* 5. „sušalę kelyje grumstai, gruodas“, *kraukšlas* 1. „sušalęs grumstas, gruodas“, *kraukšlai* „aštrus gruodas“, *krežlė* „aštrus gruodas“, *kraukšlė* 1. „plonas, sausai iššalęs ledas, sausledis“, *kráukla* „sukietėjęs nuo geležies junginių podirvio sluoksnis; kraulis“; asmens pa-

vardinimai – *kriáuka* „kas sudžiūvęs, nusibaigęs“, *kriaukšlys* 2. „sudžiūvęs žmogus, išdvėsėlis“, *kriaukšlelis* scem. „liesas, sunykęs, nuolat kriaukšintis žmogus“, ¹*kriauklinis* 1. „sulysėlis“, 2. „kas nusigyvenęs, pavargėlis“, *krauklenyčia* „kas labai liesas“.

SinŽ 1980 dar nurodo tarm. juok. *kabākštai* – LKŽ V 1959 „skeletas, griaučiai, kaulai“: *Vieni kabākštai (kaulai) išdžiūvę, išpindėję, mėsos nebėra* A. Juškos žodynas.

Kai kurie iš šių liaudinių sinonimų įvairiu laiku bandyti vartoti terminijoje arba paprastoje kalboje: *grobliai* (*skeletas*) – 1903 m., Antanas Vileišis (Zemlevičiūtė 2003: 92); *Cepelinas* – *vokiečių orlaivio išradėjas*. <...>. *Cepelinas turi metalinį skeletą (kriauklus)*. *Visas skeletas iš oro pusės aptemptas gazo nepraleidžiamu bovėnos audeklu* (Untulis 1927: 139). *Taisyti keli mažmožiai, bet visi rašybos groblai (grebčiai) lieka neliesti*. *Groblai (skelietas) liks tie patys ir šimtų šimtų metų, kolie lietuvių kalba tovers* (Būga I 1958: 556). *Laivo krėpštai (griaučiai) tebekyšavo iš smėlio* (raštai) LKŽ VI 1962. Daug šių sinonimų pateikia kai kurie dvikalbiai žodynai: *костяк* – 1. *griaučiai, skeletas, grobai, kriauklai* RLKŽ I 1967; *остов* – 1. *anat. skeletas, griaučiai, groblai* RLKŽ II 1967; *скелет* – 1. *skeletas, griaučiai* (...), *grėdai* RLKŽ IV 1985.

Bendrinės kalbos leksikos ir terminijos nusistovėjimo lemtingaisiais dešimtmečiais neturėta norminamojo žodyno. Jį pralenkė tarptautinių žodžių žodynai. Tada ir viešpatavo ***skeletas*** – 1. „griaučiai, žmogaus arba gyvulio kaulai, nuvalyti nuo mėsų“, 2. nukeltine prasme – „bet kurio kūrinio schema, užuomazga, pagrindinės gairės; taip pat labai liesas žmogus arba gyvulys“ TŽŽ 1936; 1) „griaučiai, stuburinio gyvūno kūno kaulų ir kremzlių visuma; bestuburių – įvairūs atraminiai dariniai, pvz. klintinis dygiaodžių šarvas“, 2) *griaučiai; pagrindiniai kurio n. veikalo teiginiai; planas, schema“ TŽŽ 1951. Tai labai panašiai ir norminiame DŽ 1954 – *skeletas* 1. „stuburinio gyvūno kūno kaulų ir kremzlių visuma, griaučiai“: *žmogaus skeletas*, 2. prk. „pagrindiniai kurio nors veikalo teiginiai; planas, schema“, o *griaučiai* – 1. – tik „skeletas“ (taigi pagrindinis sinonimas – *skeletas*!..), 2. prk. „pagrindinės dalys“: *sudegusio automobilio griaučiai*, 3. prk. „schema, metmenys“: *literatūros veikalo griaučiai*. TŽŽ 1969 – beveik kaip TŽŽ 1951, tik *skeletas* – 2) *ko nors griaučiai, karkasas; <...>. DŽ 1972 ir *skeletas*, ir *griaučiai* – iš esmės kaip DŽ 1954. TŽŽ 1985 tarptautinis ir lietuviškas susilygina: *skeletas* – „griaučiai“; taip ir TŽŽ 2001. O DŽ

1993 jau lietuviško žodžio persvara: *griaučiai* – 1. „gyvūno kaulų ir kremzlių (ar į juos panašių darinių) visuma, skeletas“: *mamuto griaučiai* (2. ir 3. prk. – kaip DŽ 1954), čia jau yra ir būdvardis *griautinis* → *griaučiai* 1: *griautinis kapas*. Bet kiek dar *skeletų* dvikalbiuose žodynuose!..

Ne ką lengviau prie *griaučių* eita anatomijoje: *Griaučiai ir jų sandaros dėsningumai*, bet: *Kaulai, dėsningai sujungti jungiamojo audinio raiščiais ir kremzlėmis, sudaro gyvulio griaučius arba skeletą; išoriniai ir vidiniai griaučiai*, bet: *Griaučiuose skiriamos dvi pagrindinės dalys: ašinis ir periferinis, arba galūnių, skeletas* GA 1967 35; toliau – tik *skeletas* GA 1967 35 (nx), 36 (nx), 37 (nx), 51 (nx), 52 (nx), 87, 92, 108; tik paukščių – *griaučiai* GA 1967 366, bet vėl *sparno skeletas* GA 1967 369; knygos *Lietuviškų terminų rodyklėje* – *griaučiai* 373 (bet knygoje nerandama!..), o *skeleto* – nėra; *Griaučiai sudaro sistemą svertų, kuriuos jungia įvairaus paslankumo jungtys. Stuburinių griaučiai yra kūno viduje po oda, tarp raumenų (vidinis skeletas)*. – – – *Griaučiai, sceletum, yra standžių organizmo darinių sistema, susidedanti iš kaulų, kremzlių bei juos rišančių jungiamojo audinio jungčių ir atliekanti mechaninę funkciją* ŽA 1972 61, taip pat atskiri *liemens, galūnių, rankos griaučiai* ŽA 1972 85, 148, 155, bet filo- ir embriogenezėje – *lygiųjų raumenų audinio skeletas, skersaruožiai skeleto raumenys, skersaruožė skeleto muskulatūra* ŽA 1972 48, 50; nors *jungiamojo audinio griaučiai*, bet *plėviniai griaučiai (membraninis skeletas), kremzliniai griaučiai (chondralinis skeletas), kauliniai griaučiai (osalinis skeletas) ir tik desmalinis skeletas* ŽA 1972 64; taip pat *ašinis skeletas, skeletogeninis* [t. y. *griaučių sudaromasis* – J. K.] *audinys* ŽA 1972 85; dar yra *peleko griaučiai*, toliau *skeletas, griaučiai, skeletas...* ŽA 1972 149; *griaučiai, skeletas* – „standžių žmogaus ir gyvūnų organizmo darinių, atliekančių mech. funkcijas (apsauginę, atraminę ir judėjimo), sistema“: *išoriniai ir vidiniai (net galūnių ir pelekų), plėviniai, kremzliniai, kauliniai* LTE IV 1978; *skeletum – skeletas – griaučiai – скелет* (ir *skeletisatio – skeletizacija – kraštutinis suliesėjimas – скелетизация, крайнее истощение*), *exoskeleton – egzoskeletas – išoriniai griaučiai* (plaukai, nagai, plunksnos ir kt., chitininis vabzdžių apdaras) – *экзоскелет, внешний скелет* MedŽ 1980; *skeletas* – kitaip ↗ *griaučiai* MedEnc II 1993, *griaučiai* (lot. *skeletum*), *skeletas* MedEnc I 1991. Atrodė, kad jau bus padėtas lietuviškas taškas: *systema skeletale – griaučiai, skeleton axiale – ašiniai griaučiai, skeleton appendiculare – pridėtiniai griaučiai, skeleton cruris – blauzdos griaučiai, skeleton pedis – slėsnos griaučiai* VAnat,HirET 1998. Bet ir vėl *griaučiai*,

skeletas VLE VII 2005 (ir daug kas nesupras, kad enciklopedijoms būdinga pateikti ir šalutinius, net pasenusius terminus).

Verstinėse ir neverstinėse laikraščių informacijose vyrauja *skeletas*: <...> *kalnai skeletų Soščicės įdubose* LA 1991 215 6. <...> *atkasta 150 skeletų* LA 1994 162 1. *Rastas pirmųjų žmogaus skeletas* LA 1998 244 24. *Augančiam vaikui reikia silicio, kad <...> formuotųsi tvirtas skeletas* LA 1998 187 11. <...> *suakmenėjusių pterozaurų skeletai* LA 1999 106 22. 1992 m. du *Jekaterinburge iškasti skeletai priskirti bolševikų nužudytiems Rusijos carui Nikolajui ir įpėdiniui Aleksandrui* LA 1999 120 24. <...> *buvo rasta nuo tūkstančio iki 7 tūkst. vaikų skeletų* LA 1999 153 26. <...> *rasti šešių palaidotų žmonių skeletai* ŠA 2002 14 11. <...> *po pamatais rastas žmogaus skeletas* ŠA 2002 14 11. *Giliame požemyje gidas parodo turistams keletą skeletų* VŽ 2004 35 15. <...> *virto gyvu skeletu* Sav su TV 2006 48 15. *Japonų mokslininkai sukūrė egzoskeleto robotą, padėsiantį seniems žmonėms vaikščioti ir netgi kilnoti sunkesnius daiktus* Vd 2005 52 49. Perkeltine reikšme dažniausiai vartojamas tik *skeletas*: *Nėra reikalo „Villon“ spintose ieškoti praeities skeletų* LA 2000 27 12. *Vien balsavimo neužtenka, kad Lietuva taptų nepriklausoma – iki šiol čia biurokratijos reketas ir demokratijos skeletas* ŠA 2001 13 3. *Istorinis romanas skirtas ne kaulams nugramdyti, o ant istorinio skeleto aplipdyti raumenis, suvarstyti nervus, pasruvinti kraują ir įkvėpti praeities gyvybę* Vd 2005 5 57. 1999 m. „Vaga“ išleido Williamo Somerseto Maughamo knygą *Pyragai ir alus, arba skeletas spintoje* (vert. Virgilijus Čepliejus). Tai tikra kalbos skeletizacija (*skeletizacija – kraštutinis suliesėjimas* MedŽ 1980). Ji ištinka ir laikraštinius *osteopatinės-muskuloskeletinės medicinos ir diagnostikos* rašinius, pvz.: <...> *visi organai aptarnauja muskuloskeletinę sistemą, <...>. Muskuloskeletinės sistemos veiklos dėka mes galime dirbti – <...>* Gyv 1999 1 3. Kai nelieta lietuviškų *griaučių ir raumenų*, tai ir lietuviški žodžiai *aptarnauti, dėka* užtraukiami ant svetimo kurpalio. O skamba net *Lietuvos manualinės musculus-skeletinės medicinos asociacija* LA 1999 246 12. *Skeletinis tempimas* LA 1998 182 14 – tai kaip *kojinis lūžimas... Griaučiai čia retenybė: 1886 m. apačių vadai ir paskutinio didelio indėnų sukilimo lyderis Džeronimas Arizonos Griaučių kanjone pasidavė generolui Nelsonui Mailzui* LA 1999 173 32. *Ir štai jis stovi ant šventyklos šelmens. Po jo kojomis driekiasi bekrastė dykynė, nusėta baltais išnaikintų kultūrų griaučiais* ŠA 2001 5 11.

Net TŽŽ II 2000, nors *skeletas – griaučiai*, bet TŽŽ I 1999 *kanoja – 1. „eskimų valtis iš banginio skeleto“*.

Griaučių (susimaišiusių su *skeletais*) esama ir kitokių: *titnagdumblių* (*diatomitinių dumblių*) *griaučiai* TechEnc I 2000 409₁. *Koralų rifai* – <...> salos, susidariusios iš <...> koralų ir kitų organizmų klintinių skeletų sancaupų, o paviršiuje – ir iš gyvų koralų VLE X 2006. Yra ir dar nepaprastesnių: *Tarpus tarp nefronų užpildo jungiamasis audinys, kuris tarytum sudaro inksto griaučius* InkstL 1971 6. Deja, čia dar dažnas *skeletas*: *akies obuolio skeletas* ŽA 1972 607, *molekulės skeletas* TechEnc II 2003 322; <...> *ląstelės skeleto pagrindą sudaro speciali ploniausių skaidulinių elementų sistema*. <...> *ją sudaro gana sudėtingi skaidulinių baltymų ansambliai*. <...>. *Sistema labai ekonomiška – atlikdama bendrą atraminio ir judėjimo aparato darbą, ji ląstelėje atstoja ir „skeletalą“, ir „sąnarius“, ir „raumenis“, nors ir toliau tebevadinama tik ląstelės skeletu – cytoskeleton* M ir G 1979 10 7.

Šitie nepaprastesni *griaučiai* vadinami ir *stroma* (gr. *stroma* – „paklotė, patiesalas“): *rainelės griaučiai, arba stroma* ŽA 1972 609; *stroma* – biol. 1) „gyvūninio organizmo organo pagrindas, arba griaučiai, sudarytas iš nesusiformavusio jungiamojo audinio, kuriame yra galinčios daugin-tis ir vystytis ląstelės, o taip pat skaidulinės struktūros, kurios sąlygoja jo ramstinę reikšmę“, 2) „baltyminis eritrocitų pamatas“ [dar 3) ir 4)] TŽŽ 1969; 1. „gyvūno organų atraminis darinys, karkasas, griaučiai, ant kurių išsidėsto tų organų elementai“ TŽŽ 1985 (taip pat TŽŽ 2001); vidaus organų moksle *stroma* – (*organo, ląstelės*) *griaučiai, stroma*, vidaus sekrecijos liaukų *stroma* – *griaučiai, stroma* VAnat, HirET 1998.

Prancūziški griaučiai – karkasas. Lietuviškais *griaučiais* įmanu verstis anatomijoje. Tačiau „griaučiai“ yra gana universalūs. Nemažai jų esama statyboje, architektūroje, skulptūroje, technikoje, net drabužiuose. Bet čia *griaučiai* pastumti į šalį. Tik įdomu, kad pasitelkti prancūziški – pranc. *car-casse*: *karkas* – 1. „vielos lankelis moteriškose skrybėlėse ir lempų gaubtuose“, 2. „skulptūroje, lipdant, tam tikri rėmai lipdinio proporcijai išlaikyti“, 3. „senovės patrankų šoviny“, 4. „metaliniai laivo arba gelžbetoninių namų griaučiai“ TŽŽ 1936. Vėliau lietuvinama forma ir keičiasi reikšmių eilė: *karkasas* – 1) „kurio n. statinio (namų, laivo, lėktuvo) metaliniai arba mediniai griaučiai“, 2) „pagrindinė automobilio padangos dalis – audinys, permirkytas guma ir aptrauktas plonu gumos sluoksniu“, 3) „senovinis uždegamasis maišo pavidalo šoviny su uždegamuoju įtaisu, sutvirtintas geležinėmis lanko pavidalo juostomis“, 4) „guobinių šeimos medis; turi labai kietą medieną ir dėl to vadinamas geležiniu medžiu; naud. mediniams

pučiamiesiems instrumentams ir įvairiems kitiems dirbiniams gaminti; <...>“ TŽŽ 1951; ¹*karkasas* 1. „kurio nors statinio (…)<...> griaučiai“ (2. nėra!, o ²*karkasas* – bot. „guobinių šeimos medis <...>“) DŽ 1954; ¹*karkasas* – nėra reikalingiausios reikšmės TŽŽ 1969, ji vėl sugrįžta DŽ 1972: *karkasas* – „kurio nors statinio (…)<...> griaučiai“, taip pat ¹*kar-kasas* – tik „gaminio, konstrukcijos elemento, pastato griaučiai, <...>“ TŽŽ 1985 (taip ir TŽŽ 2001); panašiai *karkasas* – „kurio nors statinio (…)<...> griaučiai; kriauklai“ (o *kriauklai* – 1. žem. „griaučiai, kaulai“, 2. „kokio daikto griaučiai, karkasas“, plg. *kriauklas* – 1. žem. „šonkaulis“, 2. ryt. „kiaukutas, kiautas, kevalas“) DŽ 1993.

Panašiai ir terminijoje: *karkasas* – „gaminio, konstrukcijos elemento, pastato skeletas, suteikiantis jam formą, stiprumą, pastovumą, <...>“ LTE V 1979; *karkasas* – *carcass, framework, ossature* – *Skelett, Gerüst, Gerippe* – *ossature, carcasse, charpente, gros œuvre* – *каркас: gelžbetoninis, medinis, metalinis, plieninis, plonasienių profiliuotųjų, rėminis, sienos, standusis, surenkamasis* StatŽ 2002; *skeleton construction* – *karkasinė konstrukcija*: medinė, gelžbetoninė ar plieno konstrukcija – griaučiai, <...> ALKAiškArchŽ 2004; *karkasas* – „pastato, konstrukcijos ar dirbinio griaučiai. <...>“ TechEnc II 2003, *karkasinis pastatas, karkasinė siena* TechEnc II 2003; *karkasas* – „pastato, konstrukcijos, skulptūros arba kito dirbinio griaučiai. <...>“ VLE IX 2006.

Tačiau technikoje yra ne tik *karkasas*: *основ* – *karkasas: berėmis, rėminis, pusiau rėminis, laikantysis, kėbulo*, bet *основ трактора* – *traktoriaus rėmas, основ двигателя* – *variklio korpusas, основ пемли* – *kilpos pagrindas* PolŽ 1984.

Karkaso aiškinimo žodis *griaučiai* čia irgi vartotas ir vartojamas kaip terminas: *griaučiai, krūmas* – *основ (машины)* VĮ 1924 75; *carcase, carcass* – 1. *karkasas; griaučiai* (2. strypynas), bet ir *shell* – 2. *griaučiai* (1. kevalas) ALKStatŽ 1993; *griaučiai* – *skeleton, framework, fabric* – *Gerippe, Skelett, Rohbau* – *ossature, carcasse* – *основ: pastato, mediniai* StatŽ 2002; laivo korpuso *griaučiai* LTE VI 1980 331₁, TechEnc II 2003 674₁; *skeleton* – 1. tech. *griaučiai, kriauklai* (2. metmenys, apmatai, planas) HidrotechŽ 2000.

Šitokie *griaučiai* nereti periodikoje (nors neretai su bereikalingomis kabutėmis): *rasti seniausių laivų griaučiai* LA 1999 123 4; *statinio „griaučiai“* Vd 2006 23 16, *pastatų „griaučiai“* Vd 2006 16 31, *fermos „griaučiai“* Vd 2006 16 30, *scenos „griaučiai“* LA 1999 134 15; *istorijos „griaučiai“* Vd 2001 33 41.

Likęs *skeletas*. Vis dėlto *skeletas* net keliose terminijose vartojamas net be lietuviško atitikmens:

šaknų sistemos skeletas (priklausomybės metų raštai) LKŽ XII 1981, *skeletinės šaknys* – „visos stambiosios medžių šaknys“ BTŽ 1965, *skeletinės šakos* – „stambiosios šakos, iš kurių išauga smulkios, daugiausia vaisinės šakelės“ BTŽ 1965; *скелетный* – 3. spec. *skeletinis, pagrindinis, atraminis: skeletinės šakos* RLKŽ IV 1985 (vartojama ir periodikoje), plg.: *Vabalai skeletuoja ir apgraužia lapus bei stiebelius* AugAps 1974 160 (taip pat 167, 168); *skeletiškieji debesys* – *хребтовидные облака*, tarpt. *vertebratus* MeteorŽ 1975;

dirvožemio, grunto ir pan. skeletas: *Dirvožemio dalelės, didesnės kaip 1 mm, sudaro dirvožemio skeletą, o mažesnės – smulkžemį* BŽirDM 1974 30. *Smulkiagrūdis gruntas – natūrali dispersinė sistema, sudaryta iš 3 fazių: kietosios – mineralinių dalelių (grunto skeletas), skystosios – vandens, dujinės – oro ir vandens garų* LTE IV 1978 231, *Soil skeleton – grunto skeletas* ALKStatŽ 1993, *grunto skeletas – soil skeleton – Bodenskelett, Bodengerüst – squelette de sol – скелет зрума* StatŽ 2002; taip pat *skeletinės medžiagos* M ir T 1974 12 50, *skeletingi smėliai* MG 1975 5 16, *skeletingas dirvožemis* – „dirvožemis, turintis uolienų ir mineralų nuotrupų (didesnių kaip 3 mm skersmens), kurios sudaro dirvožemio skeletą. Priklausomai nuo šių nuotrupų dydžio s. d. būna skaldingas, akmeningas, gargždingas, riedulingas. <...>“ FGŽŽ 1987;

скелетная схема – el. *skeletinė schema* PolŽ 1984 (bet ETŽ 1999 – nėra);

skeletiniai kristalai, mokslininkų vadinami dendritais KV 1983 15 15 (bet FTŽ 1979 – *dendritinis kristalas – дендритный кристалл, древовидный кристалл, скелетный кристалл – dendrite crystal, pine(-tree) crystal, skeleton crystal – dendritischer Kristall, Tannenbaumkristall, Skelettkristall*);

skeleto izomerija, grandinės izomerija – „struktūrinės izomerijos variantas“ – *скелетная изомерия, изомерия цепи – skeleton isomerism, chain isomerism* (paties *skeleto* nėra, tik *grandinė* – „tiesiogiai susijusių atomų eilė“ – *цепь – chain*) ChemŽ 1997 ir 2003, *skeletinis katalizatorius* – „katalizatorius [akytas, metalinis katalizatorius – ChemŽ 2003], gaunamas ištirpinus [pašalinant – ChemŽ 2003] neaktyvųjį metalą [kataliziškai neaktyvius komponentus – ChemŽ 2003] iš dviejų metalų lydinio [iš metalų lydinio – ChemŽ 2003] ChemŽ 1997 – *скелетный катализатор – skeletal catalyst, skeleton catalyst, spongy catalyst* ChemŽ 1997 ir 2003.

Ar liks čia *skeletas*? Kartais šis *skeletas* šiurpina: *Kepimo metu kinta baltymų ir krakmolo būklė. Pakilus duonos minkštimo temperatūrai iki 50°C, krakmolo grūdėliai išbrinksta, o esant 65°C, jų paviršius kleisterizuojasi. Tuo pačiu metu denatūruojasi baltymai ir sudaro lyg tai duonos skeletą* ŽŪPT 1969 122.

Skeletonas. Tos pačios kilmės, tik iš anglų kalbos paplitęs ir *skeletonas* – *skeleton set-up* – *Skeleton*, *Skeletonfahren* – *скелетон* [taip pat lenk. *skeleton*] – 1. „nesudėtingos konstrukcijos žemos lenktyninės vienvietės rogutės be valdymo įtaiso, su neišsikišusiomis pavažomis leisti ledo trasa nuo kalno. <...>“, 2. „rogučių sporto šaka – greitasis leidimasis nuo kalnų plieninėmis vienvietėmis rogutėmis be valdymo įtaiso. Sportininkas, gulėdamas ant pilvo veidu žemyn, valdo rogutes kojomis (dygliais batų galuose). <...>“ STŽ 1996. Fiksuotas (tik „rogučių“ reikšme) jau TŽŽ 1951; TŽŽ 1969 – nėra, TŽŽ 1985 – 2. „sprt. šaka – <...>“. Turi net vokiečiai. Bet abejoti galima, plg.: *Šios sporto šakos taisyklės paprastos: atsigulus ant 96 cm ilgio nestabdomų geležinių rogučių, kurias išvertus lietuviškai – pavadintume skeletais* (?! – J. K.), *reikia nulėkti nuo kalno vingiuotu ledo grioviu daugiau kaip kilometrą* Šv 1978 14 9.

IŠVADOS

1. *Kapotas* pirmiausia atsirado kaip tarmių skolinys, vertimų ir žodynų žodis (ir variantai *kapota*, *kapotė*), reiškiantis gana įvairius drabužius. Bendrinėje kalboje šis *kapotas* daugiausia egzistavo kaip egzotizmas. Variklio antvalkas, vėliau antvožas – *kapotas* – daug vėlesnis, į bendrinę kalbą nesileistas, bet į kai kuriuos terminų žodynus patekęs. Dalyko istorija baigiasi oficialiu ir pabrėžiamu šio *kapoto* išgyvendinimu, bet vartosenoje dar užsilikęs, o jo pakaitų – *antvožas*, *dangtis*, *gaubtas* – tikslinimas ir atranka gal dar ne visai pasibaigę.

2. *Streso* teorija, sukurta 1936 m., į Lietuvą vėlavo. Patį terminą *stresas* 1973 m. bandyta lengvai ir triukšmingai atmesti į tą teoriją net nepažvelgus. Nepaisyta ir siūlomo atitiktens *įtampa* jau turimo didelio semantinio krūvio. Bent kiek į tą teoriją pasigilinus ir žiūrint visos mikrosistemos – *stresas*, *eustresas*, *distresas*, taip pat *streso* junglumo, kitokio negu turi *įtampa*, jau reikia medicinos literatūros ir bendrosios vartosenos *stresui* suteikti ir kalbos normintojų, terminologų dispensą. Tik tuo viskas nesibaigia. Skirti paprastą *įtampą* ir jau *stresą* gali tik medikas, tačiau *stresą*, kuris tikrai peržengė medicinos ribas ir tapo globalizuoto gyvenimo simboliu, nori vartoti bet kas, tai ir išeina bet kaip. Tas pat pasakytina ir apie lengvus užmojus vartoti kitas

medicinos sąvokas – *depresija, euforija, apatija, frustracija, trauma, šokas*. Ne specialistų vartosenai čia neleistinai peržengia ir išmanymo, ir saiko ribas.

3. *Griaučiai*, jau vartoti 1898 m. *Varpe*, nors LKŽ III 1956 iš tarmių nenurodyti, turi gausybę gyvosios kalbos variantų ir giminiškų žodžių. Mokykla moko: *griaučiai*. Anatomijos terminijoje *griaučiai* nelengvai ir dar ne visai įveikė tarptautinį *skeletą* (šis dar dažnas vertimuose). *Griaučiai* yra ir *ląstelės, molekulės*, taip pat *akies obuolio, rainelės, inksto*. Čia dar užsilikęs ir *skeletas*, be to, kartais vartojama (ir sinonimiškai) *stoma*. „*Griaučiai*“ yra gana universalūs. Statyboje, architektūroje, skulptūroje, technikoje daugiausia vartojami prancūziški griaučiai – *karkasas*, nors yra ir tiesiog *griaučiai*. *Skeletas* be lietuviško atitikmens vartojamas augalų morfologijos, dirvotyros ir kitose terminijose. Ar tai užsitęsios dvižodystės pašalinama ar neįveikiama liekana? Sporto terminijoje žinomas *skeletonas* „tam tikros lenktyninės rogutės“.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- ALKAiškArchŽ 2004: I. Kitkauskienė, N. Kitkauskas. *Anglų–lietuvių kalbų aiškinamasis architektūros žodynas*. Vilnius.
- ALKStatŽ. 1993: *Anglų–lietuvių kalbų statybos terminų žodynas*. Sudarė A. Kudrys, A. Rosinas, B. Kudzienė. Vilnius.
- ALKŽ 1975: *Anglų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė A. Laučka, B. Piesarskas, E. Stasiulevičiūtė. Vilnius.
- AugAps 1974: *Augalų apsaugos darbuotojo žinynas*. Sudarė S. Pileckis ir I. Žuklys, Vilnius.
- AugBiolŽ 1998: *Trumpas anglų–lietuvių ir lietuvių–anglų kalbų augalų biologijos terminų žodynas*. Parengė O. Rupainienė, 1998.
- Bion: *Bionalija* (žurnalas).
- BTŽ 1965: *Botanikos terminų žodynas*. Vyr. red. J. Dagys, Vilnius.
- Būga K. I 1958: *Rinkiniai raštai 1*, Vilnius.
- BŽirDM 1974: R. Žulienė, V. Makaras. *Bendroji žemdirbystė ir dirvožemio mokslas*, Vilnius.
- ChemŽ. 1997: *Chemijos terminų aiškinamasis žodynas*. Ats. red. Z. Mačionis, spec. red. R. Mudėnienė, Vilnius.
- ChemŽ. 2003: *Chemijos terminų aiškinamasis žodynas*. Pat. ir pap. leid., ats. red. Z. Mačionis, spec. red. R. Mudėnienė, Vilnius.
- CivilAvŽ 1996: *Civilinės aviacijos terminų žodynas*. Rengėjai vadovai R. Eriksonienė, J. Klimavičius, Vilnius.
- Dnvd: *Dienovidis* (savaitraštis).
- Donelaitis K. 1977: *Raštai*, Vilnius.
- DorVert 1982: *Etikos etiudai – 6. Dorovinės vertybės*, Vilnius.
- DŽ 1954: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ 1972: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- DŽ 1993: *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, Vilnius.
- ETŽ 1999: *Elektrotechnikos terminų žodynas*. Rengimo gr. vad. R. J. Mukulys, moksl. red. A. Smilgevičius, S. Žebrauskas, Kaunas.
- FGŽŽ 1987: A. Solovjovas, G. Karpovas. *Fizinės geografijos žodynas-žinynas*, Kaunas.
- FTŽ 1979: *Fizikos terminų žodynas*. Vyr. red. P. Brazdžiūnas, Vilnius.
- GA 1967: A. Pabijanskas. *Žemės ūkio gyvulių anatomija*, Vilnius.
- Gyv: *Gyvenimėlis* (laikraštis).
- N.GogR III 1954: N. Gogolis. *Raštai 3*. Vert. M. Miškinis, Vilnius.
- N.GogR V 1954: N. Gogolis. *Raštai 5*. Vert. M. Miškinis, Vilnius.
- GV 1981: O. Kuncė, R. Kuncė. *Grožis visiems*. Vert. E. Vengrienė, Vilnius.

- HidrotechŽ 2000: K. Baškys, V. Šulga. *Anglų–lietuvių kalbų hidrotechnikos terminų žodynas*, Vilnius.
- InkstL 1971: V. Kirsnyš. *Inkstų ligos ir jų profilaktika*, Vilnius.
- Kabelka J. 1964: *Kristijono Donelaičio raštų leksika*, Vilnius.
- KB: Kultūros barai (žurnalas).
- KmT: Komjaunimo tiesa (laikraštis).
- KP 4 I.1 2005: *Kalbos patarimai 4. Leksika: Skolinių vartojimas (svetimybės, tarptautiniai žodžiai)*. Sudarė D. Mikulėnienė, Vilnius.
- KPP, 1976: *Kalbos praktikos patarimai*. Sudarė A. Pupkis, Vilnius.
- KPP, 1985: *Kalbos praktikos patarimai*. Sudarė A. Pupkis, Vilnius.
- KV: *Kalba Vilnius* (savaitraštis).
- LA: *Lietuvos aidas* (dienraštis).
- LeŲicŽ 1979: V. Vaitkevičiūtė. *Lenkų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- LEnc IX 1940: *Lietuviškoji enciklopedija* 9, Kaunas.
- L ir M: *Literatūra ir menas* (savaitraštis).
- LKŽ III 1956: *Lietuvių kalbos žodynas* 3, Vilnius.
- LKŽ V 1959: *Lietuvių kalbos žodynas* 5, Vilnius.
- LKŽ VI 1962: *Lietuvių kalbos žodynas* 6, Vilnius.
- LKŽ XII 1981: *Lietuvių kalbos žodynas* 12, Vilnius.
- LKŽ XIII 1984: *Lietuvių kalbos žodynas* 13, Vilnius.
- LKŽ XVI 1995: *Lietuvių kalbos žodynas* 16, Vilnius.
- LR: *Lietuvos rytas* (dienraštis).
- LTE IV 1978: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 4, Vilnius.
- LTE V 1979: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 5, Vilnius.
- LTE VI 1980: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 6, Vilnius.
- LTE X 1983: *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 10, Vilnius.
- M 1894: M. Miežinis. *Lietuviszkai–latviszkai–lenkiszka–rusiszka* žodynas, Tilžė.
- MedEnc I 1991: *Medicinos enciklopedija* 1, Vilnius.
- MedEnc II 1993: *Medicinos enciklopedija* 2, Vilnius.
- MedŽ 1980: V. Astrauskas, S. Biziulevičius, S. Pavilonis, A. Vaitilavičius, A. Vileišis. *Medicinos terminų žodynas*, Vilnius.
- MeteorŽ 1975: M. Mikalajūnas. *Rusų–lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas*, Vilnius.
- MG: *Mūsų gamta* (žurnalas).
- M ir G: *Mokslas ir gyvenimas* (žurnalas).
- M ir T: *Mokslas ir technika* (žurnalas).
- MksII: *Mokslo Lietuva* (laikraštis).
- Novodvorskis A. 1973: Žodžiai fetišai. – *Kalbos kultūra* 25, 12–14.
- NŽA: *Naujasis židinys – Aidai* (žurnalas).
- PATŽ 1995: *Penkiakalbis automobilių terminų žodynas*. Parengė R. Katalynaitė, A. Klibavičius, R. Lapinskas, G. Paliulis, Vilnius.
- PLKŽ 1976: *Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*. Sudarė N. Juškienė, M. Katilienė, K. Kaziūnienė, Vilnius.
- PLKŽ 2004: I. J. Balaišienė. *Prancūzų–lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius.
- PolŽ 1959: *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*. Red. kol. p-kas A. Novodvorskis, Vilnius.
- PolŽ 1984: *Rusų–lietuvių kalbų politechnikos žodynas*. Sudarė G. Daugėla, spec. red. J. Stanaitis, Vilnius.
- PsichŽ 1993: *Psichologijos žodynas*. Spec. red. R. Augis, R. Kočiūnas, Vilnius.
- RLKŽ I 1967: *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 1. Paruošė V. Baronas, V. Galinis, Vilnius.
- RLKŽ II 1967: *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 2. Paruošė V. Baronas, V. Galinis, Vilnius.
- RLKŽ II 1983: *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 2. Sudarė Ch. Lemchenas, Vilnius.
- RLKŽ IV 1985: *Rusų–lietuvių kalbų žodynas* 4. Sudarė J. Kardelytė, Ch. Lemchenas, J. Macaitis, A. Mankevičienė, Vilnius.
- Robert 1993: *Le Nouveau Petit Robert: Dictionnaire alphabetique et analogique de la langue française*, Paris.
- Sav: *Savininkas* (savaitraštis).
- Sav su TV: *Savaitė su TV* (savaitraštis).
- SinŽ 1980: A. Lyberis. *Sinonimų žodynas*, Vilnius.
- Skardžius P. 1941: *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius.
- SNŽŽ 1907: *Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelis*. Sudarė J. Šlapelis, Tilžė.

- StatŽ 2002: *Statybos terminų žodynas*. Moksl. red. A. Kudzys, Vilnius.
- STŽ 1996: *Sporto terminų žodynas*. Parengė S. Stonkus, Kaunas.
- ŠA: *Šiaurės Atėnai* (savaitraštis).
- Šm: *Šeima* (žurnalas).
- Šv: *Švyturys* (žurnalas).
- TechEnc I 2000: *Technikos enciklopedija* 1, Vilnius.
- TechEnc II 2003: *Technikos enciklopedija* 2, Vilnius.
- TechnŽ 1949: A. Novodvorskis. *Trumpas rusiškai-lietuviškas techninis žodynas*, Kaunas.
- TMkt: *Tarybinis mokytojas* (laikraštis).
- TMtr: *Tarybinė moteris* (žurnalas; P -- priedas *Pagrandukas*).
- TT 1992: *Terminologijos taisyklės*. Parengė K. Gaivenis, A. Kaulakienė, St. Keinys, J. Klimavičius, Vilnius.
- TŽŽ 1936: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Kaunas.
- TŽŽ 1951: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.
- TŽŽ 1969: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.
- TŽŽ 1985: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.
- TŽŽ I 1999: *Tarptautinių žodžių žodynas* 1, Vilnius.
- TŽŽ II 2000: *Tarptautinių žodžių žodynas* 2, Vilnius.
- TŽŽ 2001: *Tarptautinių žodžių žodynas*, Vilnius.
- Untulis 1927: *Skaityk mane. Aš viską žinau. Visiems reikalingas žodynas*. Untulio surinktas, Kaunas.
- Urbutis V. 1978: *Žodžių darybos teorija*, Vilnius.
- Vd: *Veidas* (savaitraštis).
- VAnat,HirET 1998: *Veterinarinės anatomijos, histologijos ir embriologijos terminai*, Kaunas.
- VĮ 1924: A. Vireliūnas. *Įvardai, arba terminai, priimti Terminologijos komisijos*, Kaunas.
- VL: *Valstiečių laikraštis* (laikraštis).
- VLE VII 2005: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 7, Vilnius.
- VLE IX 2006: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 9, Vilnius.
- VLE X 2006: *Visuotinė lietuvių enciklopedija* 10, Vilnius.
- VL,LVKATŽ 1996: A. Žitkutė. *Vokiečių-lietuvių, lietuvių-vokiečių kalbų automobilių terminų žodynas*, Vilnius.
- VN: *Vakarinės naujienos* (laikraštis).
- Vrp: *Varpas* (laikraštis).
- VŽ: *Vakaro žinios* (laikraštis).
- Zemlevičiūtė P. 2003: Antano Vileišio (1856–1919) medicinos mokslo darbai. – *Terminologija* 10, 84–106.
- ŽA 1972: S. Pavilonis, R. Stropus, K. Tamašauskas, A. Urbonas. *Žmogaus anatomija*, Vilnius.
- ŽUP'T 1969: G. Kuzmienė, J. Pažarauskienė. *Žemės ūkio produktų technologija*, Vilnius.
- ПС 1976: *Политехнический словарь*, Москва.
- ПС 1989: *Политехнический словарь*, Москва.
- ССРЛЯ V 1956: *Словарь современного русского литературного языка* 6, Москва–Ленинград.
- Фасмер М. II 1986: *Этимологический словарь русского языка*, Москва.

Gauta 2006-11-20

Jonas Klimavičius
Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
E. paštas terminologai@lki.lt